

СОЦІАЛЬНЕ СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

SOCIAL INSURANCE IN UKRAINE: THE CURRENT SITUATION AND PROSPECTS OF DEVELOPMENT

Коверза В.С.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки та бізнесу,
Донецький національний університет економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського (м. Кривий Ріг)

Koverza Viktoriia

Ph.D., associate professor,
associate professor of economics and business,
Donetsk National University of Economics and Trade
name after Mykhailo Tugan – Baranovsky (Krivoy Rog)

Складна економічна ситуація та воєнні дії в Україні спричинили погіршення рівня життя населення, а також загострили соціальну напруженість. Одним з основних напрямів діяльності держави щодо забезпечення соціального захисту населення є вдосконалення системи соціального страхування. У статті розглянуто доцільність соціального страхування й основні завдання в сучасних умовах. Виділено низку недоліків чинної системи соціального страхування. Зроблено висновок про фонди у переліку напрямів використання. Проаналізовано основні проблеми і чинники, що стримують розвиток цього напрямку страхування. Встановлено, що на сучасному етапі економічного розвитку в Україні не створено ефективної системи соціального страхування. Визначено основні напрями вдосконалення системи соціального страхування в Україні. Надано рекомендації щодо підвищення ефективності функціонування сфери соціального страхування в Україні.

Ключові слова: соціальне страхування, страхові ризики, страховий ринок, соціальний захист, соціальні виплати, страховий випадок.

Сложная экономическая ситуация и военные действия в Украине вызвали ухудшение уровня жизни населения, а также обострили социальную напряженность. Одним из основных направлений деятельности государства по обеспечению социальной защиты населения является совершенствование системы социального страхования. В статье рассмотрены целесообразность социального страхования и основные задачи в современных условиях. Выделен ряд недостатков действующей системы социального страхования. Сделан вывод о фондах в перечне направлений использования. Проанализированы основные проблемы и факторы, сдерживающие развитие этого направления страхования. Установлено, что на современном этапе экономического развития в Украине не создана эффективная система социального страхования. Определены основные направления совершенствования системы социального страхования в Украине. Даны рекомендации по повышению эффективности функционирования сферы социального страхования в Украине.

Ключевые слова: социальное страхование, страховые риски, страховой рынок, социальная защита, социальные выплаты, страховой случай.

The difficult economic situation and hostilities in Ukraine have worsened the standard of living and exacerbated social tensions. In today's difficult economic environment, one of the main activities of the state is to address social security issues as a basis for reliable social protection of the population in Ukraine. One of the main activities of the state to ensure social protection of the population is to improve the social insurance system. The article deals with the expediency of social insurance and the main tasks in modern conditions. Particular attention is paid to the issue of social insurance, which is currently undergoing reform. Thus, the issue of assessment of the current state of social insurance in Ukraine is relevant, his research is necessary to determine the prospects for the development of this field. The article is of particular importance given the current difficult economic conditions, the development and growth of social insurance as an important element of the economic process. Requirements for modern insurance

services, taking into account factors and trends of risk development, ensure satisfaction of needs of potential consumers and enhance the competitiveness of the insurance business are substantiated. The article describes the features of social insurance and provides an assessment of its status at this stage of economic development of the country. A number of shortcomings of the current social security system have been identified. Attention is paid to clarifying the difference between free or voluntary insurance and compulsory and compulsory insurance. The conclusion about the funds in the list of directions of use is made. The main problems and factors limiting the development of this line of insurance are analyzed. It is established that at the present stage of economic development in Ukraine there is no effective social insurance system. The main directions of improvement of the social insurance system in Ukraine are identified. Recommendations are given to increase the efficiency of social insurance in Ukraine. The prospects for further research in this area are outlined. The problems of implementation of the mandatory accumulation level of the pension system and proposals for their solution are identified.

Key words: social insurance, insurance risks, insurance market, social protection, social payments, insurance case.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Негативні процеси в економіці спричинили різке погіршення рівня життя населення, загострили соціальну напруженість. У сучасних складних економічних умовах одним з основних напрямів діяльності держави є вирішення питань соціального страхування як основи надійного соціального захисту населення в Україні. Виникла потреба кардинальних практичних дій для підвищення ролі системи соціального страхування. Цілком зрозуміло, що існуюча система соціального страхування в Україні не відповідає вимогам соціально орієнтованої економіки та потребує вдосконалення й адаптації до сучасних економічних умов на основі науково обґрунтованих рекомендацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Проблемам формування та розвитку страхування та страхового ринку в Україні присвячено низку наукових праць відомих науковців: В. Альошина, В. Базилевича, В.В. Железняк, О.Є. Кропотіної, М.В. Мниха, С. Осадця, Р. Пікус, А.Н. Пономарьова, З. Шелудько, О. Філонюка, В. Фурмана, О. Філонюка та інших вітчизняних та іноземних економістів. Особлива увага приділяється питанню соціального страхування, яке зараз перебуває на стадії реформування. Таким чином, питання оцінки сучасного стану соціального страхування в Україні є актуальним, його дослідження необхідне для визначення перспектив розвитку даної сфери.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Недостатня інформованість про послуги у сфері страхування життя призводить до небажання з боку населення користуватися даним продуктом, що, своєю чергою, призводить до виникнення та реалізації ризиків, пов'язаних зі шкодою людському здоров'ю та життю. Також слабка розвиненість даного сектору страхування суттєво знижує показники діяльності страхового ринку та знижує ефективність використання цього сектору послуг.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Мета статті – обґрунтувати вимоги до сучасних страхових послуг, що враховують чинники та тенденції розвитку ризиків, забезпечують задоволення потреб потенційних споживачів та посилюють конкурентоздатність страхового бізнесу, розкрити особливості соціального страхування та надати оцінку його стану на даному етапі економічного розвитку країни.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Соціальне страхування – це фундаментальна основа державної системи соціального захисту населення, що уможливорює матеріальне забезпечення і підтримку непрацездатних громадян за рахунок фондів, сформованих працездатними членами суспільства. Це поняття охоплює різні форми суспільного (державного, обов'язкового і добровільно-суспільного) страхування населення від різного роду ризиків, пов'язаних з утратою роботи, працездатності і доходів [1, с. 52].

В Україні здійснюється чотири види загальнообов'язкового державного соціального страхування (рис. 1).

У сучасних складних економічних умовах соціальне страхування набуває особливого значення, будучи важливим елементом процесу економічного розвитку та зростання. Воно ґрунтується на економічній діяльності суспільства, підвищує його добробут, створює умови для соціального прогресу [4, с. 132–133].

Відносини, що виникають за зазначеними видами загальнообов'язкового державного соціального страхування, регулюються окремими законами, прийнятими відповідно до основ законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», «Про загальнообов'язкове соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності», «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням», «Про загальнообов'язкове

Рис. 1. Види соціального страхування в Україні

Джерело: складено автором за [2; 3]

державне соціальне страхування на випадок безробіття». Ефективність і дієвість соціального страхування напряму залежать від наявності й достатності коштів за кожним із грошових фондів.

За оперативними даними, упродовж 2018 р. Фондом соціального страхування України зафіксовано 4 805 страхових нещасних випадків, що на 3,2% менше, ніж у 2017 р. Кількість професійних захворювань зменшилася на 3,7% та становила 1 879 зареєстрованих випадків. Показник смертельних нещасних випадків на виробництві за підсумками 2018 р. збільшився на 5,4%, загалом смертельно травмовано 350 осіб проти 332 у 2017 р.

Фондом соціального страхування України здійснено для потерпілих унаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання такі виплати:

1) допомога у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю до відновлення працездатності або встановлення інвалідності;

2) одноразова допомога в разі стійкої втрати професійної працездатності або смерті потерпілого;

3) щомісячна страхова виплата в разі часткової чи повної втрати працездатності, що компенсувала відповідну частину втраченого заробітку потерпілого;

4) страхова виплата потерпілим у розмірі їхнього середньомісячного заробітку за тимчасового переведення їх на легшу нижчеоплачувану роботу;

5) щомісячна страхова виплата особам, які мали на неї право в разі смерті потерпілого;

6) відшкодування вартості ритуальних послуг, пов'язаних із похованням.

Окрім того, у разі настання страхових випадків за кошти Фонду здійснено надання медичних і соціальних послуг. Зокрема, фінансування лікування всіх прямих наслідків страхових випадків до відновлення здоров'я або впродовж усього життя потерпілого у разі визначеної у цьому потреби, проходження курсу оперативної реабілітації на базі санаторно-курортних закладів, проведення досліджень, здійснення оперативних утручань, ендопротезування, протезування, забезпечення лікарськими засобами та виробами медичного призначення тощо.

Фінансування відбулося відповідно до Порядку надання матеріального забезпечення за рахунок коштів Фонду соціального страхування України деяким категоріям застрахованих осіб, затвердженого Постановою правління Фонду від 24.01.2017 № 8, зі змінами, внесеними Постановою правління Фонду від 10.10.2017 № 53.

Показник смертельних нещасних випадків на виробництві за підсумками 2018 р. збільшився на 5,4%, загалом смертельно травмовано 350 осіб проти 332 у 2017 р. За підсумками 2018 р. кількість нещасних випадків зменшилася на 3,2%, професійних захворювань – на 3,7% [5, с. 132–133].

Слід приділити увагу питанню щодо з'ясування різниці між вільним або добровільним страхуванням і примусовим або обов'язковим страхуванням. Участь у добровільному страхуванні залежить від бажання і намірів кожного індивіда, господарюючого суб'єкта, усвідомлення важливості страхування. Добровільне страхування вимагає певного культурного рівня населення, розуміння їм завдань страхування, а також залежить від рівня матеріальної забезпеченості різних соціальних груп і прошарків населення. За відсутності зазначених умов добровільне страхування виявляється недоступним для широких мас. За добровільного страхування страхові установи ухиляються від страхування об'єктів, для яких характерна висока небезпека настання страхових подій, а також через значні накладні витрати, неминуче пов'язані зі страхуванням ризиків, за які може бути внесена незначна страхова сума. Якщо носії цих ризиків могли б усвідомити значення страхування, то вони не змогли б їм скористатися, тому що не знайшлося б страхової установи, готової страхувати такі ризики [6, с. 11].

На сучасному етапі економічного розвитку в Україні не створено ефективної системи соціального страхування. Важливими напрямками вдосконалення системи соціального страхування в Україні є:

– врахування досвіду застосування підходів та методів, що використовуються в системах державної соціальної підтримки розвинутих країн;

– здійснення заходів, спрямованих на досягнення фінансової стійкості системи за рахунок збалансованості надходження обов'язкових платежів та витрат на соціальні виплати;

– встановлення на законодавчому рівні державних витрат на соціальні цілі на рівні не нижче мінімальних стандартів, рекомендованих міжнародними конвенціями і рекомендаціями;

– забезпечення прозорості механізму розрахунку соціальних виплат, перерахунку пенсій, що дасть змогу підвищити довіру населення до діючої системи соціального страхування;

– розроблення загальнонаціональної, структурованої за основними напрямками програми розвитку систем освіти, охорони здоров'я та житлово-комунальної сфери.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Чинна система соціального страхування України має низку значних недоліків. До функцій страхувика, органічно притаманних системі, додаються інші, надлишкові функції. Донині такі функції, з одного боку, обтяжують функціонування системи, роблять її занадто громіздкою, а з іншого – створюють підґрунтя для нецільового використання коштів та різного роду зловживань. Проте головною вадою є збереження нестрахових принципів, у тому числі існування виплат нестрахового характеру. Одним із принципів загальнообов'язкового страхування є цільове використання коштів. Отже, головною статтею видатків фондів повинні бути страхові виплати, які априорі є адресними, тобто на користь конкретної застрахованої особи, для якої страховий ризик матеріалізувався у страховий випадок. До того ж, виходячи з економічної сутності соціального страхування, страховий випадок не повинен бути наслідком погіршення добробуту громадян, пов'язаний з їх життям, здоров'ям та працездатністю, тому обов'язковими атрибутами страхових виплат мають бути адресний характер та втрата громадянами доходів. Натомість ознаками нестрахових виплат є безадресний характер та відсутність прямого зв'язку з утратою громадянином доходів. Отже, кожний із чотирьох фондів у переліку напрямів використання коштів має такі, що частково чи повністю не відповідають критеріям страхових виплат: адресності та факту втрати доходу. Наявність у країні збалансованих систем соціального страхування і соціального забезпечення як базових елементів соціального захисту населення сприяє політичній та економічній стабілізації суспільства. Перспективою подальших досліджень у цьому напрямі є окреслення проблемних питань упровадження обов'язкового накопичувального рівня пенсійної системи та висунення пропозицій щодо їх вирішення.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Баранова В.Г. Розвиток елементів страхової системи. 2008. URL : www.nbuv.gov.ua/portal/natural/Vnulp/Mepagment/2008_635/08 (дата звернення: 29.08.2019).
2. Серватинська І.М. Фінансове забезпечення функціонування державних фондів соціального страхування : дис. ... к. е. н. : 08.00.08. Черкаси, 2016. 276 с.
3. Коцюбинська Є.Б. Сучасний стан соціального страхування в Україні. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу*. 2018. № 2(40). С. 33–36.
4. Губар О.Є. Соціальне страхування у забезпеченні суспільного добробуту. *Фінанси України*. 2012. № 8. С. 130–136.
5. Фонд соціального страхування інформує. 2019. URL : <https://zaliztsi-rada.gov.ua/fond-socialnogo-strahuvannya-1529999015/> (дата звернення: 29.08.2019).
6. Данильченко Л.І. Дослідження особливостей та перспективи становлення страхової медицини в Україні в сучасних умовах. *Scientific Journal «ScienceRise : Medical Science»*. 2017. № 3(11). С. 9–15.

REFERENCES:

1. Baranova, V.H. (2008), Rozvytok elementiv strakhovoi systemy, available at : www.nbu.gov.ua/portal/natural/Vnulp/Menegment/2008_635/08 (accessed : 29.08.2019).
2. Servatynska, I.M. (2016), Finansove zabezpechennia funktsionuvannia derzhavnykh fondiv sotsialnoho strakhuvannia, Cherkasy, 276 p.
3. Kocjubyns'ka Je.B. (2018), Suchasnyj stan social'nogho strakhuvannja v Ukrajinі. Problemy teoriji ta metodologiji bukhhalters'kogho obliku, kontrolju i analizu, vol. 40, no.2, pp. 33 – 36.
4. Hubar, O.Ye. (2012), Sotsialne strakhuvannia u zabezpechenni suspilnoho dobrobutu, Finansy Ukrainy, no. 8, pp. 130 –136.
5. Fond social'nogho strakhuvannja informuje. Available at : <https://zaliztsi-rada.gov.ua/fond-socialnogo-strahuvannya-1529999015/> (accessed : 29.08.2019).
6. Danylchenko L. I. (2017), Doslidzhennja osoblyvostej ta perspektyvy stanovlennja strakhovoji medycyny v Ukrajinі v suchasnykh umovakh. Scientific Journal «ScienceRise : Medical Science». vol. 11, no. 3, pp. 9–15.